

15. Римский католицизм в России. Историческое исследование графа Д. А. Толстого. – СПб. : [б. и.], 1876–1877 гг. – Т. 2.
16. Тихонов А. К. Католики, мусульмане, иудеи Российской империи в последней четверти XVIII – начале XX в. / А. К. Тихонов. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2008. – 368 с.
17. Филатова Е. Н. Конфессиональная політика царського правительства в Беларуси. 1772–1860 гг. / Е. Н. Филатова. – Мн. : Бел. наука, 2006. – 1992 с.
18. Хитровська Ю. В. Організаційно-правове становище римо-католицької церкви на Правобережній Україні наприкінці XVIII – на початку XX ст. / Ю. В. Хитровська // Сторінки історії. – К. : ІВЦ «Вид-во «Політехніка»», 2010. – Вип. 30. – С. 26–42.
19. Шостак І. В. Луцько-Житомирська дієцезія наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. : монографія // Б-ка «Воля з Волині». – Т. 42 : Білий-Дунаєць. – Острогоз : [б. в.], 2005. – 200 с.

Кирилюк Анна. Урегулювання правового статусу римо-католицьких монастирів в Російській імперії (остання третя XVIII – п'ятидесяті роки XIX в.). В статті проаналізовані законодавчі акти, на основі яких відбувалося урегулювання діяльності римсько-католицьких монастирів в Російській імперії в останній третині XVIII – 50-х рр. XIX в., що розміщені в «Полному зборі законів Російської імперії». Прийнято до уваги законодавчі акти, в яких були прописані правові основи формування управління монастирями, имущественні та господарські права римсько-католицьких монастирів, також правила прийому в монашескі ряди. Акцентовано увагу на активізацію законодавчої діяльності російського правительства після Польського повстання 1830–1831 гг., яка була спрямована на ліквідацію римсько-католицьких монастирів. Сделано висновок, що російське правительство первоначально имело целью установить контроль над управлением римско-католическими монастирями, а затем их ликвидацию.

Ключевые слова: правовий статус, монастир, Російська імперія, законодавство, римо-католицький орден.

Kyrylyuk Anna. The Settlement of the Legal Status of Roman Catholic Monasteries in the Russian Empire (the Last Third of the Eighteenth – 50 Years of the Nineteenth Century). The article analyzes the legislative acts on which there is a regulation of activity of the Roman Catholic monasteries in the Russian Empire in the last third of the eighteenth century – the 50-ies of the XIX century, posted in the «Complete Collection of Laws of the Russian Empire». Taken into account the legislation which had been prescribed legal bases of formation control monasteries, property and economic rights of Roman Catholic monasteries, the rules of admission to the ranks of Monash. The attention is focused on the activation of the legislative activity of the Russian government after the Polish uprising of 1830–1831, which was directed at the elimination of the Roman Catholic monasteries. Concluded that the Russian government initially was intended to establish control over the management of the Roman Catholic monastery, and then eliminate them.

Key words: legal status, monastery, Russian empire, legislation, rimo-catholic order.

Стаття надійшла до редколегії
22.05.2014 р.

УДК 94(477.82+438.41)»183/186»

Оксана Карліна

Жінки в громадському житті Волині в 30–60-х рр. XIX ст.

На підставі аналізу мемуарних джерел і соціального контексту показано активне залучення жінок у громадське життя, яке відбувається на Волині у 30–60-х рр. XIX ст. Показано, що, незважаючи на тодішні політичні, соціальні та моральні обмеження, жінки використовували не лише традиційні для своєї статі форми громадської діяльності, а й удавалися до дієвих форм боротьби: участі в таємних товариствах і політичних маніфестаціях.

Ключові слова: таємне товариство «Союз польського народу», Єва Фелінська, політичні маніфестації, Січневе повстання 1863 р., Волинська губернія.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній вітчизняній історіографії можна виділити декілька напрямів дослідження жіночої проблематики. Серед них найповніше вивчена тема

виховання й освіти жінок. Наприклад, у монографії Людмили Єршової розкрито проблеми розвитку жіночої освіти на Волині, пов'язані з потребами суспільства в появі «нової жінки» [8]. Спираючися на широке коло джерел, автор наголосила, що основним завданням було «перевиховати» жінок і дати їм «правильну» освіту – відповідно до потреб Російської держави. Українська дослідниця зі США Марта Богачевська-Хом'як проаналізувала вияви суспільно-громадської активності жінок на українських землях у 1884–1939 рр. [2]. Новаторська ґрунтовна робота Лариси Буряк [3]. У ній уперше історіографічний процес другої половини XIX – першої третини XX ст. представлено з позицій присутності в ньому історично-фемінологічних студій, центром яких були жінки, їхні соціальні ролі, правовий і сімейний статус. Однак у переважній більшості досліджень жіночої історії XIX ст. жінка виступає як пасивна фігура, на яку направлені певний вплив суспільства й держави, а її власні дії, реальна активність і потенційні можливості залишаються поза увагою дослідників. Натомість нове прочитання мемуарних джерел, аналіз соціального контексту, сімейної та позасімейної практики створюють умови для вивчення жінки як особливого предмета історичних досліджень.

Участь жіноцтва в громадському житті Правобережної України першої половини XIX ст. ще не стала предметом дослідження в українській історіографії. У публікаціях, присвячених польським повстанням XIX ст., трапляються лише згадки про участь жінок у них. Водночас, у період між Листопадним і Січевим повстаннями відбувалося активне залучення жінок у громадське життя, спричинене (серед іншого) складним процесом пристосування шляхетської сім'ї й усього «благородного» соціуму до комплексу зовнішніх умов. З одного боку, звичний порядок їхнього існування, який регламентували правові норми попередніх століть, порушувала нова політична і правова реальність, пов'язана з ухваленням краю до складу імперії Романових. З іншого – нові ідейні впливи, пов'язані з ідеологією романтизму, з його трактуванням жінки не лише як матері та господині дому, а й музи, підривали підґрунтя «ставропольської сім'ї» зсередини. Перша половина XIX ст. була часом, коли шляхетська сім'я почала поступово змінюватись. Як складне багаторівневе явище, вона не лише входила в процес модернізації країни, а й сама була продуктом модернізації та одночасно й важливою рушійною силою цього процесу, яка стимулювала появу нової соціальної ідентичності та інститутів громадянського суспільства.

Мета статті – здійснити спробу показати залучення жінок у громадське життя Волинської губернії в 30–60-х рр. XIX ст. – між двома польськими повстаннями: Листопадним 1830-го і Січевим 1863 р., коли найсуттєвіший вплив на трансформацію та зміни культури сімейних відносин мала загальна культура суспільства, поява нових ідей у філософії та мистецтві.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У першій половині XIX ст. панував романтизм. У той час концепція романтичного кохання і пов'язана з нею ідея романтичного шлюбу стають популярними. Люди шляхетського походження, захоплені високими романтичними ідеалами, уперше у прийнятті рішень, пов'язаних зі створенням сім'ї, поступають відповідно до своїх бажань і почуттів. Хоча цей перелом відбувався повільно, але саме в першій половині XIX ст. з'являється новий тип сімейних відносин. Поряд з образом «ставропольської матрони», яка уособлювала ідеал доброї шляхтянки, виник інший тип польської дворянки – вишуканої, знайомої з різними видами мистецтва, здатної підтримати інтелектуальну бесіду [15, с. 26].

Російські чиновники й військові, яким випало служити в південно-західних губерніях країни, у своїх спогадах звертали увагу на особливості виховання дівчат у польських шляхетних родинах. Їх уражав досить високий рівень освіти і аристократок, і доньок середньозаможної шляхти. Вони не лише демонстрували звичні для панянок таланти (гру на музичних інструментах, майстерність у танцях і живописі), а й володіли кількома іноземними мовами, захоплювалися белетристикою, деякі читали філософську й політико-економічну літературу [10, с. 800, 810]. Чиновник для особливих доручень Микола Мамаєв, який у 30-х рр. XIX ст. служив у Житомирі, у своїх мемуарах писав про рівність у спілкуванні між особами обох статей у місцевому «благородному світі», яка не виходила за межі пристойності й гідності [10, с. 810]. З неприхованою симпатією характеризував польське жіноцтво російський історик і письменник Микола Берг, безпосередній учасник подій 1863 р., племянник намісника Царства Польського Ф. Ф. Берга [1, с. 203].

Звичайно ж, жінки не часто виступали безпосередньо в активних формах боротьби, але саме вони мали вплив на чоловіків, надихаючи їх на енергійні дії. Саме це наголошував Денис Давидов, генерал-майор російської армії, який брав участь у придушенні Листопадового повстання на території

Волинської губернії. На його думку, антиросійські виступи польської шляхти були «подстрекаемы и руководимы женщинами, господствующими над её [шляхты] мыслями и делами» [4, с. 34]. Під час Листопадового повстання польські аристократки збирали кошти для потреб бойових загонів волинської шляхти й займалися «вербунками» – набором до повстанського війська [9, с. 434–437]. Піднесення патріотичного духу серед жіноцтва Кременця, наприклад, засвідчують спогади шляхтянки середнього достатку Генрієти Блендовської, яка тоді мешкала в цьому повітовому місті. Вона писала: «До францисканського костелу йшли всі жінки – від найповажніших пань до останньої міщанки – о десятій годині щоденно та співали «годзінки» і літанії на честь Богородиці, нашої королеви і патронки. Перед вечором пішки йшли на прощу до каплиці під горою за містом, дивлячись на стовпи, на яких ніколи не можна було стерти білих орлів, хоча кожний новий поліцмейстер наказував їх замалювати» [20, с. 393]. Сама ж Г. Блендовська не виконала наказу місцевої влади здати зброю, а, маючи «двадцять з чимось рушниць» і «кілька пар пістолетів» розпорядилася їх сховати під підлогу в залі свого будинку [20, с. 393].

Після повстання 1830 р. на Волині розгорнулася конспіративна діяльність місцевої шляхти, яку підтримувала польська еміграція в Західній Європі. У звіті III Відділення Його Імператорської Величності канцелярії за 1832 р. зазначено, що хоча «силою оружия прекращены беспорядки, благо-разумным управлением и бдительностью главных местных начальников сохранено спокойствие сих губерний и устранена даже всякая возможность к каким-либо преступным предприятия», але посилювалися ворожі настрої серед жителів «польських губерній» унаслідок конфіскації маєтків бунтівників, роботи слідчих комісій, указу про шляхту й закриття «некомплектних» монастирів [12, с. 88]. У наступні роки в південно-західних губерніях «дії самовільні, не базовані на прямій справедливості» генерал-губернатора Левашова, а згодом Бібікова викликали незадоволення і не давали занепасти повстанському духові [12, с. 103, 216, 329], оскільки «у мирний час подібні дії замість користі й утримання краю у спокійному стані є подразником для мешканців і готувлять їх до злочинних задумів» [12, с. 216]. У звіті III Відділення за 1836 р. уперше звернуто увагу на особливу роль жінок у підтримці бунтівних настроїв: «у краї цьому особливо небезпечний вплив жінок» [12, с. 144].

Серед таємних організацій, які діяли на Волині в 30-х рр. XIX ст., виділяється створений Шимоном Конарським «Союз польського народу», осередки якого були й на Волині. Відповідно до своїх досить радикальних поглядів Ш. Конарський намітив план дій щодо об'єднання всіх демократичних угруповань польського суспільства. Ідеологічна направленість організації розвивалась як практичне втілення лозунгу французької революції – «Свобода. Рівність. Братство». Не дивно, що в одній із перших прокламацій, розповсюджених у Кременці, було звернення до шляхтянок вплинути на своїх чоловіків, батьків і синів для того, щоб вони покращили умови життя своїх селян [14, с. 147].

Новаторські постулати модернізаційної доктрини «Союзу польського народу» знайшли відгук у патріотично налаштованому польському середовищі Волині. До нього належала і Єва Фелінська, яка після смерті чоловіка зі своїми дітьми оселилась у Кременці. Познайомившись із Ш. Конарським, Є. Фелінська, за словами авторитетного дослідника її біографії Вікторії Слівовської, стала його правою рукою і, можливо, навіть виконувала обов'язки секретаря таємного товариства [21, с. 157]. Характеристику діяльності Є. Фелінської в організації доповнює її конспіративний псевдонім «Скала» [18, с. 30].

Є. Фелінська підтримала ідею Ш. Конарського про створення Жіночого товариства як відділення Союзу польського народу, основними напрямками діяльності якого мали бути заохочення молоді обох статей до активної діяльності; збір грошей для потреб організації через проведення лотерей; поширення демократичних ідей [14, с. 148]. Для цієї організації вона склала програму та статут. У цих документах авторка схарактеризувала тогочасне суспільство, здійснила спробу визначити безпосередні причини станової нерівності. Запропонована Є. Фелінською програма ґрунтувалася на позиціях християнської моралі. Відповідно до неї і визначалися завдання, які мали розв'язати жінки в процесі своєї патріотичної діяльності: виховувати любов до праці; усувати упередження щодо різних станів суспільства; переконувати молодь у потребі трудитися на користь суспільства; бути готовою до самопожертви, якщо того вимагає загальне благо [13, с. 81; 14, с. 150].

У липні 1838 р. Є. Фелінська була арештована у Вільні. На численних допитах вона проявляла стійкість духу й витримку, не розкривала діяльності членів організації, визнавала лише факти, які доказало слідство. Унаслідок цього Є. Фелінську визнали однією з найактивніших діячок таємного

товариства. В адміністративному порядку вона була вислана до Західного Сибіру, в Тобольську губернію, «на вічне поселення» з конфіскацією майна, але без позбавлення дворянства [11, с. 159]. Загалом у справі «Союзу польського народу» із двадцяти членів Жіночого товариства на Волині дев'ять були покарані засланням у віддалені губернії Росії [13, с. 84].

Недаремно у звіті III Відділення за 1844 р. жінок названо опорою духу свободи й непокори: «У Західних губерніях кількість жінок, недоброзичливо налаштованих до уряду, набагато більше перевищує кількість чоловіків зі шкідливими думками, і дух свободи та непокірності розвинутий у жінок сильніше, ніж у чоловіків» [12, с. 355]. Причину цього автори документа бачили у вихованні, яке, на їхню думку, цілком перебувало в руках духовенства, а тому заборону виховувати дітей при жіночих католицьких монастирях оцінили як вчасну. Також у звіті зазначено, що саме жінки-матері прищеплюють своїм синам патріотизм, волелюбність і бунтарство [12, с. 355–356].

Саме в 1840-х рр. влада звернула увагу на освіту й виховання жінок відповідно до потреб Російської імперії. 1843 р. в Житомирі відкрився пансіон для шляхетних дівчат, такий же, як у Києві й Кам'янці-Подільському. У ньому мали навчатися дівчата дворянського походження віком 9–14 років за програмою, подібною до гімназійних програм (Закон Божий, всесвітня і російська історія, географія, арифметика, мови: російська, французька, німецька, польська; мистецтва: каліграфія, малюнок, гра на фортепіано, співи, танці; рукоділля). За бажанням батьків можна було вивчати італійську й англійську мови, фізику та природознавство. Плата за рік навчання становила 228 руб. сріблом. Учителями пансіонату були вчителі місцевої гімназії [16, арк. 167].

На початок 60-х рр. XIX ст. припало нове піднесення патріотичної активності польського жіноцтва Волинської губернії. Приводом для того став розгін демонстрації протесту у Варшаві із застосуванням зброї, що призвело до людських жертв. Звістки про варшавські події швидко докотилися до Правобережної України: «Хіба не залишилось у цьому краї міста, в якому би не було проведено церковних процесій зі співом польських патріотичних гімнів» [12, с. 544]. Волинський губернатор Михайло Васильович Друцькой-Соколинський зазначав: «Від весни і часу безпорядків у Варшаві, направлених на порушення суспільного законного ладу, польське населення цього краю в той час і зі свого боку поквапилося висловити своє співчуття Варшаві, неухильно наслідуючи її в усьому: у носінні трауру і різних емблемних знаків, які мали політичний зміст, відправлянні панахид за вбитими під час варшавських безпорядків, співі у костелах політичних гімнів» [17, арк. 1].

У багатьох містах з'явилися оголошення, які закликали поляків не влаштовувати бали та розваги, носити жалобний одяг і боротися за відновлення Польщі. М. В. Друцькой-Соколинський у донесенні до київського генерал-губернатора І. І. Васильчикова повідомляв, що в Житомирі було знайдено дві таких прокламації, автори й поширювачі яких залишилися невідомими. Він же доносив, що, за агентурними даними, житомирські поляки збираються з революційною метою на таємні наради.

Як зазначав губернатор у записці до військово-судової комісії в Житомирі від 19 жовтня 1861 р., польське населення Житомира, Володимирського, Луцького й Дубенського повітів «більше і більше брало участь і розвивало політичні маніфестації, показуючи явну зневагу до поліцейських чиновників». Багато поліцейських «піддавались образам і навіть побоям» [17, арк. 1 зв. – 2]. В одному лише Житомирі, відповідно до «Описания секретных дел канцелярии губернатора за 1860–1865 гг.», з кінця лютого до початку вересня 1861 р. зафіксовано 60 справ, пов'язаних із польськими патріотичними виступами, у яких активну роль відігравали жінки [5, арк. 15–41]. Свої патріотичні почуття вони проявляли в різних формах: брали участь у панахидах у костьолах, які супроводжувалися співанням патріотичних гімнів; носили жалобний одяг та прикраси, наділені певним значенням («дами прикріплювали брошки і шпильки з орлом і «Погонею»); підтримували ув'язнених за участь у політичних маніфестаціях і навіть свідчили в суді на їхню користь; виступали ініціаторками акцій протесту. Як зазначено у звіті III Відділення Його Імператорської Величності канцелярії за 1861 р., «пение возмутительных гимнов и политические демонстрации не останавливались даже в присутствии полиции; местные же власти, городничие, директоры гимназий и другие, делались иногда предметом насмешек и даже гонения. В Житомире 10-го марта при совершении панихиды по убитым в Варшаве один из частных приставов, находясь при входе в костел, был оскорблен до крайности. Над ним смеялись, пришиливали к нему польские кокарды, клали в его карманы и кололи его булавками» [12, с. 544–545]. Організаторами цих маніфестацій жандармські офіцери бачили католицьких священників і «польських дам».

Професор Київського університету св. Володимира Віталій Шульгін з іронією писав про реакцію польського жіноцтва на лютневій події 1861 р. у Варшаві. При отриманні звістки дами одягли жалобний одяг, який «украшал их, придавая кокетливую прелесть» [19, с. 138]; вони «облекались в платья с плезазами, надевали белые гарибальдийки и конфедератки с черными перьями (что, надо сознаться, многим было к лицу, и это обстоятельство, конечно, усиливало патриотизм), на шею вешали черные кресты и стальные красивые цепи, на руки коралловые браслеты» [19, с. 200].

Основними формами протесту, які проходили в містах Волинської губернії, були панахиди, які відбувалися за активної участі та переважної кількості жінок. Такі форми прояву польського патріотизму не могли пройти повз увагу губернської влади. У серпні 1861 р. було прийнято рішення про передачу справ щодо носіння трауру в компетенцію поліцейських судів, запроваджених того ж року [5, арк. 30 зв.]. Серед перших житомирянок, притягнутих до відповідальності, були дружина чиновника Злотницького та дворянки Левандовська, Рудзинська, Камінська, Зарошицька, Руліковська, сестри Марія і Францішка Михайловські, Медзянська та Яхимовська [5, арк. 36–48].

У вересні 1861 р. в Житомирі відбулася подія, що отримала назву «хрестовий похід чорних жінок». У ніч з 20 на 21 вересня на Соборній площі було встановлено жалобний хрест, прикрашений вінками із живих квітів із написом «У пам'ять убитих поляків 1861 р.». Поліцейський наряд зняв хрест і сховав його в приміщенні дільниці. Звістка про «арешт» хреста швидко поширилась містом. Зібрався великий натовп на чолі з «траурними жінчинами»; виник стихійний «амазонський мітинг». У другій половині дня натовп кількістю до тисячі чоловік зі співом польського гімну рушив до кафедрального костюлу. Люди заповнили Соборну площу, Київську вулицю і сквер перед губернаторським будинком, вимагаючи видати хрест. Губернатор М. В. Друцькой-Соколинський не побажав піти назустріч вимогам маніфестантів. Для наведення порядку було використано батальйон внутрішньої сторожі й жандармерію [19, с. 202]. До вечора вулиці спорожніли. Цього ж дня губернатор телеграфував до Києва про ситуацію, що склалась у місті. До міста було додатково перекинута військові частини, встановлено суворий поліцейський контроль, проведено обшуки та арешти.

Указ Сенату від 9 серпня 1861 р. давав право військовим губернаторам оголошувати воєнний стан у тих місцевостях, у яких вони вважатимуть за потрібне [17, арк. 6–8]. Ситуація видавалася владі настільки небезпечною, що, керуючися ним, губернатор, генерал-майор князь М. В. Друцькой-Соколинський оголосив наказ про запровадження воєнного стану в Житомирі [17, арк. 10; 5, арк. 31 зв.]. У ньому вимагалось стягнути внутрішній гарнізонний батальйон до центру міста й розквартирувати в будинках місцевих мешканців. У триденний термін власники будь-якої зброї мали її здати поліцейському, а дозвіл на право мати зброю міг дати лише військовий губернатор. Строго заборонялося збиратися на вулицях і майданах міста, а «из процессий дозволяются только установленные церковью», але про них духовенство має повідомляти поліцію.

Запровадження воєнного стану не одразу привело до припинення заворушень. «Обыватели города продолжают еще [в октябре] пение по костелам патриотических гимнов», – писав губернатор у доповідній записці в середині жовтня 1861 р. [17, арк. 2]. Лише після того, як 17 жовтня він видав наказ про заборону виконання польських гімнів і відспівування панахид без дозволу властей, маніфестації в Житомирі припинилися. Цього разу з учасниками заворушень влада обійшлася суворо: багато маніфестантів було заарештовано та вислано з міста.

Незважаючи на передбачені «Полевым уголовным уложением» покарання, акції протесту польського населення не припинялись. Оцінюючи суспільно-політичний клімат 1862 р., автори звіту справедливо вказували на позірний спокій. Про збереження напруженої ситуації свідчило «ношение женским полом траура» [12, с. 562].

Протести посилювались 1863 р. як відгук на повстання на території Царства Польського Воно поширилось і на західні губернії імперії. Від початку повстання в січні та впродовж весни 1863 р. в документах немає згадки про носіння жінками жалобного одягу. Це пов'язано, найімовірніше, з патріотичним піднесенням і надією на перемогу повстанців. Навесні загони польських інсургентів діяли й на Волині. Жінки підтримували повстанців, збираючи для них кошти. Зокрема, під час зборів пожертв на користь повстанців були затримані Ганна Рогодзинська та Холоневська [5, арк. 112–112 зв.].

Однак уже наприкінці квітня стало зрозуміло, що перевага на боці урядових військ. Зросла кількість жертв і полонених серед інсургентів. Після вирішальних сутичок під Мирополем Новоград-Волинського повіту та Миньківцями Заславського повіту беззаперечним став факт поразки повстання

на Волині [7, арк. 39]. Тому від початку червня волинські польки знову почали носити траурний одяг на знак жалоби за загиблими й ув'язненими повстанцями. Тож упродовж червня–серпня місцева влада зафіксувала 50 випадків носіння жалобного вбрання житомир'янками [5, арк. 72–75]. У наступному році кількість випадків такої форми вияву патріотичних почуттів зменшується до 18, а 1865 р. – до 12 [6, арк. 239–260].

Висновки. Підбиваючи підсумок участі польського жіноцтва Волині в подіях патріотичного руху в 30–60-х рр. XIX ст., слід відзначити той факт, що, незважаючи на тодішні політичні, соціальні та моральні обмеження, діяльність була різноманітною, а часом і небезпечною. Добра освіта, певна особиста свобода у вихованні сприяли формуванню в жінок власної життєвої позиції, а атмосфера, яка панувала в польських родинах, мрії про «Велику Польщу», виховували патріотичні почуття. Бажаючи зробити свій внесок у загальну справу, жінки використовували не лише традиційні для своєї статі форми суспільної діяльності – благодійництво, турботу про хворих і немічних, виховання та освіту дітей, а й удавалися до дієвих форм боротьби – участі в маніфестаціях, до вияву свого ставлення до подій через одяг, прикраси, аксесуари. Хоча в «благородному» товаристві й навіть у міщанському середовищі вважали неприйнятним для дівчини або жінки фігурувати в карній справі, бути затриманою поліцією чи свідчити в суді, але якщо справа стосувалася патріотичної мети, польки йшли на порушення тодішніх стереотипів жіночої поведінки.

Джерела та література

1. Берг Н. В. Записки о польских заговорах и восстаниях: 1831–1862 : сочинения / Н. В. Берг ; Изд. «Русского Архива». – М. : Тип. Грачева И. К., 1873. – С. 11–68, 382, [2].
2. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України. 1884–1939 / Марта Богачевська-Хом'як. – К. : Либідь, 1995. – 424 с.
3. Буряк Л. Жінка в українському історичному наративі: автори, ідеї, образи (друга половина XIX – перша половина XX ст.) : монографія / Лариса Буряк. – К. : Нац. акад. упр., 2010. – 368 с.
4. Давыдов Д. Военные записки / Денис Васильевич Давыдов ; ред. и вступ. ст. Вл. Орлова. – М. : Гослитиздат, 1940. – 480 с.
5. Державний архів Житомирської області (далі – Держархів Житомирської обл.), ф. 70, оп. 1, спр. 89.
6. Держархів Житомирської обл., ф. 70, оп. 1, спр. 214.
7. Держархів Житомирської обл., ф. 70, оп. 1, спр. 219.
8. Єршова Л. Жіноча освіта на Волині : монографія / Л. Єршова. – Житомир : Полісся, 2006. – 485 с.
9. Клебановский П. К истории польского восстания в Юго-Западном крае в 1831 году / П. И. Клебановский // Киев. старина. – 1905. – Т. LXXXIX. – № 5. – С. 424–467.
10. Мамаев Н. И. Записки / Н. И. Мамаев // Ист. вестн. – СПб. : [б. и.], 1901. – Т. 85. – № 9. – С. 784–827.
11. Марахов Г. Н. Деятельность «Содружества польского народа» на Правобережной Украине в 1835–1839 гг. (по материалам Киевского архива) / Г. Н. Марахов // Связи революционеров России и Польши XIX – начала XX вв. : сборник / ред. Л. А. Обушенкова. – М. : Наука, 1968. – С. 166–194.
12. Россия под надзором: Отчеты III отделения 1827–1859 : [сб. док.] / сост. М. В. Сидорова, Е. И. Щербакова. – М. : Рос. фонд культуры ; Рос. арх., 2006. – 706 с.
13. Сергієнко Г. Я. Діяльність «Союзу польського народу» на Україні (1835–1839 рр.) / Г. Я. Сергієнко // Укр. іст. журн. – 1969. – № 12. – С. 75–84.
14. Сергієнко Г. Я. Суспільно-політичний рух на Україні після повстання декабристів. 1826–1850 / Г. Я. Сергієнко. – К. : Наук. думка, 1971. – 300 с.
15. Пержинская В. А. Семейные отношения польского дворянства юго-западных губерний Российской империи в первой половине XIX века : автореф. дис. ... канд. ист. наук / Валерия Александровна Пержинская. – М., 2011. – 28 с.
16. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДАК України), ф. 442, оп. 72, спр. 444.
17. ЦДАК України, ф. 1342, оп. 367, спр. 242.
18. Шостакович Б. С. Эва Фэлинская – видная представительница политссылки поляков в Сибирь первой половины XIX в., общественный деятель, мемуарист / Б. С. Шостакович // Женщина в истории России XVIII–XXI веков : Восьмые Щаповские чтения : материалы Всерос. науч. конф. (Иркутск, 1 окт. 2010 г.). – Иркутск : [б. и.], 2010. – С. 24–37.
19. Шульгин В. Юго-Западный край в последнее двадцатилетие (1838–1863) / В. Я. Шульгин. – Киев : Университет. тип., 1864. – 254 с.
20. Błędowska z Działyńskich H. Pamiętka przeszłości: Wspomnienia z lat 1794–1832 / Henrieta Błędowska z Działyńskich ; oprac. i wstępem poprzedziły K. Kostenicz i Z. Makowiecka. – Warszawa : PIW, 1960. – 574 s.
21. Śliwowska W. Felińska Ewa / Wiltoria Śliwowska // Zesłańcy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX wieku: Słownik biograficzny. – Warszawa : DiG, 1998. – S. 156–160.

Карлина Оксана. Женщины в общественной жизни Волыни в 30–60-х гг. XIX в. На основе анализа мемуарных источников и социального контекста раскрыто активное втягивание женщин в общественную жизнь, обусловленное приспособлением всего шляхетского социума к комплексу новых внешних условий, которые складывались на Волыне в 30–60-х гг. XIX ст. Шляхетская семья не только входила в процесс модернизации страны, но и сама была продуктом модернизации, в ходе которой возникала новая социальная идентичность. Хорошее образование, определенная личная свобода в воспитании содействовали формированию в женщин собственной жизненной позиции. В статье показано, что, несмотря на существующие политические, социальные и моральные ограничения, женщины использовали не только традиционные для своего пола формы гражданской активности – благотворительность, заботу о больных и немощных, воспитание и образование детей, но и прибегали к действенным формам борьбы: участие в тайных обществах и манифестациях.

Ключевые слова: тайное общество «Союз польского народа», Ева Фелинска, политические манифестации, Январское восстание 1863 г., Волынская губерния.

Karlina Oksana. Women in Public Life of Volyn (30–60^{ies} of 19th Century). The article considers the involvement and participation of women in the public life of the community inspired by the processes of adaptation of nobility to the new range of external relationships in Volyn in 30–60^{ies} of the 19th cent. The analysis has been done on the basis of the memoir sources and in the social context of that time. Families of the nobles were not only involved into the modernization processes, but they also were the product of that modernization and contributed greatly to the emergence of a new social identity. Good education and certain freedom of personality in the bringing-up process in family promoted the formation of personal social values in women and gave them the opportunity to demonstrate not only traditional for their sex forms and ways of social activity (charities, caring for the sick and disabled, bringing up and educating children), but also to take part in active struggle, joining secret societies and participating in various manifestations.

Key words: secret society «Polish People Union», Eva Felinska, political manifestations, January Rebellion of 1863, Volynian Gubernia (province).

Стаття надійшла до редколегії
21.05.2014 р.

УДК 94:[271.4-788:37-051](477.82)«18»

Станіслав Волощенко

Світські викладачі Володимирської василіанської повітової школи в першій третині XIX ст.

У статті представлено колективний портрет світських викладачів Володимирської василіанської повітової школи в першій третині XIX ст. Схарактеризовано їх територіальне і станове походження, вікові характеристики, час перебування в навчальному закладі, а також обов'язки.

Ключові слова: унійна церква, василіанський чин, Володимирська василіанська повітова школа, світські викладачі.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інтелектуальною елітою унійної церкви був василіанський чин, монахи якого займалися душпастирською, освітньо-виховною, науковою та видавничою діяльністю. Особливої уваги заслуговує висвітлення освітньо-виховної діяльності чину, без чого неможливо повністю осягнути його впливу на суспільне життя. Діяльність Володимирського василіанського колеґіуму, згодом перетвореного на повітову школу, від його заснування наприкінці XVII ст. і до закриття у 1831 р. сприяла піднесенню освітнього рівня народу. Без усебічного вивчення історії василіанського шкільництва у Володимирі неможливо вповні зрозуміти духовну культуру Волині модерного періоду, а також і суспільну затребуваність василіанської освіти на цих теренах. Вивчення викладацької спільноти цього навчального закладу, зокрема реконструкція колективного портрета його світських викладачів, дасть змогу зробити висновки стосовно відкритості василіанських навчальних закладів до залучення в освітньо-виховний процес осіб, які виводилися з-поза чернечого середовища.